

Geliş Tarihi:

10.05.2021

Kabul Tarihi:

06.12.2021

Yayınlanma Tarihi:

20.12.2021

Kaynakça Gösterimi: Doğaner, B., & Fidan, Y. (2021). Helal lojistik açısından Türkiye ve Malezya karşılaştırması ve ekonomiye katkı potansiyeli. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(42), 1467-1480. doi:10.46928/iticusbe.935892

HELAL LOJİSTİK AÇISINDAN TÜRKİYE VE MALEZYA KARŞILAŞTIRMASI VE EKONOMİYE KATKI POTANSİYELİ ¹

Araştırma

Bükra Doğaner

Sorumlu Yazar (Correspondence)

İstanbul Esenyurt Üniversitesi

bukra.doganer@gmail.com

Yahya Fidan

İstanbul Ticaret Üniversitesi

yfidan@ticaret.edu.tr

Bükra Doğaner, İstanbul Ticaret Üniversitesi, SBE, Lojistik Yönetimi ABD'nda yüksek lisans eğitimi almaktadır. İstanbul Esenyurt Üniversitesi, İYBF, Lojistik Yönetimi bölümünde araştırma görevlisidir.

Prof. Dr. Yahya Fidan, İstanbul Ticaret Üniversitesi'nde İşletme profesörüdür. Yönetim ve strateji, işletme ve lojistik alanında ders vermekte ve bu alanlarda araştırmalar yayınlamaktadır.

¹ Bu çalışma, İstanbul Ticaret Üniversitesi, SBE, Lojistik Yönetimi ABD'nda Bükra Doğaner tarafından Prof. Dr. Yahya Fidan danışmanlığında yapılan Yüksek Lisans Tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

HELAL LOJİSTİK AÇISINDAN TÜRKİYE VE MALEZYA KARŞILAŞTIRMASI VE EKONOMİYE KATKI POTANSİYELİ

Bükra Doğaner
bukra.doganer@gmail.com
Prof. Dr. Yahya Fidan
yfidan@ticaret.edu.tr

ÖZET

Lojistik süreçler, işletmelerin kârlılık sağlaması ve rakipleri karşısında rekabet avantajı kazanması için büyük öneme sahiptir. Büyümek ve uluslararası pazarda söz sahibi olmak isteyen işletmelerin güncel gelişmeleri takip etmesi, müşterilerin taleplerini analiz etmesi ve bu talebe en uygun şekilde cevap vermesi gerekmektedir. Dünya üzerinde hızla büyüyen ve gelecek vadeden sektörlerle bakıldığında helal sektörü dikkat çekmektedir. Başta Müslümanların ihtiyaçlarına hitap ediyor olsa da günümüzde sağlıklı ve temiz içerikli olması itibarıyla Müslüman olmayan kesim tarafından da helal ürün ve hizmetler tercih edilmektedir.

Amaç: Helal ürünlerin üreticiden müşteriye ulaşıncaya kadar geçtiği aşamalar helal lojistik kavramıyla açıklanmaktadır. Malezya helal lojistik sektöründe yaptıkları çalışmalar ve yatırımlarla dikkat çeken ülke olmaktadır. Malezya'nın sektöre kattıkları diğer ülkeler için de örnek teşkil etmektedir. Türkiye'de ise hem helal sektörü hem de helal lojistik faaliyetlerinin gelişimi çok yenidir. Bu nedenle bu çalışmada helal lojistik açısından Malezya ve Türkiye'deki faaliyetler karşılaştırılarak Türkiye'nin geliştirmesi gereken noktalara değinilmiş ve helal lojistik süreçlerinin Türkiye ekonomisine katkı potansiyeline vurgu yapılması amaçlanmıştır.

Yöntem: Çalışmada konuya bir giriş yapılarak Malezya'da ve Türkiye'de yapılan akademik çalışmalar incelenmiş ve uygulamadaki çalışmalar kıyaslanarak nihayet konunun bütüncül bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Bulgular: Helal sektörünün Malezya ve diğer sektörde öncü ülkelerin ekonomilerine katkısı tespit edilmiştir. Türkiye de geç olmadan gerekli yatırımları yaparak sektörde iyi bir yere gelebilecektir.

Özgünlük: Çalışma helal lojistik sektörünü detaylıca ele alması ve Türkiye'deki uygulamalarla kıyaslaması açısından farklılık arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Helal lojistik, Malezya'da Helal Lojistik, Türkiye'de Helal Lojistik, Helal Lojistik ve Ekonomiye Katkısı

JEL Sınıflaması: Z00

COMPARISON OF TURKEY AND MALAYSIA IN TERMS OF HALAL LOGISTICS AND ECONOMIC CONTRIBUTION POTENTIAL

ABSTRACT

Logistics processes are of great importance for businesses to ensure profitability and gain competitive advantage over their competitors. Businesses that want to grow and have a say in the international market need to follow current developments, analyze the demands of customers and respond to this demand in the most appropriate way. When we look at the rapidly growing and promising sectors in the world, the halal sector draws attention. Although it primarily caters to the needs of Muslims, halal products and services are preferred by non-Muslims as they are healthy and clean.

Purpose: The stages of halal products from the producer to the customer are explained with the concept of halal logistics. Malaysia is a country that draws attention with its studies and investments in the halal logistics sector. The contribution of Malaysia to the sector also sets an example for other countries. In Turkey, the development of both the halal sector and halal logistics activities is very new. For this reason, in this study, by comparing the activities in Malaysia and Turkey in terms of halal logistics, the points that Turkey needs to be developed are mentioned and it is aimed to emphasize the contribution potential of halal logistics processes to the Turkish economy.

Method: In the study, an introduction to the subject was made, academic studies in Malaysia and Turkey were examined, and a holistic evaluation of the subject was made by comparing the studies in practice.

Findings: The contribution of the halal sector to the economies of Malaysia and other leading countries in the sector has been determined. Turkey will be able to come to a good place in the sector by making the necessary investments before it is too late.

Originality: The study differs in that it deals with the halal logistics industry in detail and compares it with the practices in Turkey.

Keywords: Halal Logistics, Halal Logistics in Malaysia, Halal Logistics in Turkey, Halal Logistics and Its Contribution to Economy

JEL Classification: Z00

GİRİŞ

Sanayileşmeyle birlikte uluslararası ticaretin de artmasıyla günümüzde lojistik faaliyetlerin önemi artmıştır. Lojistik bir ürünün ya da hizmetin ham maddeden başlayarak son kullanıcının tüketimine sunuluncaya kadar geçen süreçte ürünün ya da hizmetin hareketinin koordineli olarak yönetilmesidir. Günümüzde farklı pazarların ihtiyaçlarının karşılanması için lojistik uygulamalar geliştirilmiştir. Bu pazarlardan biri olan helal pazarında da hizmet verilmesi için helal lojistik kavramı ortaya çıkmıştır. Helal, İslam hukukunda açıklanan ve Allah'ın yapılmasına müsaade ettiği, zararsız, güzel, faydalı ve temiz şeyleri ifade eden bir terimdir. Müslümanların hayatlarını helale göre şekillendirip helal olmayandan uzak durması emredilmiştir (Boran, 2015, ss. 6-8). Müslümanlar yedikleri gıdalardan aldıkları hizmetlere kadar her alanda helal endişesini taşımalıdır. Aslan ve Aslan (2018) helal kavramını bir kalite güvence sistemi olarak tanımlamıştır (Aslan ve Aslan, 2018, s. 2931). Helal ürünlerin ve hizmetlerin sağlıklı ve kaliteli olması ile sağlıklı yaşam tarzı benimseyen ve zararlı bileşenlerden uzak temiz ve güvenilir gıdalar ile beslenmek isteyen Müslüman olmayan kesimin de helal ürün ve hizmetlere ilgi göstermesini sağlamıştır.

Alagöz ve Demirel (2017) helal gıdayı; İslamî kurallara göre yasak olan herhangi bir unsuru içermeyen, bu unsurlardan arındırılmış yerlerde veya cihazlarda hazırlanan, işlenen, taşınan ve depolanan, bu durumların dışında üretilen herhangi bir gıda ile hazırlama, işleme, taşıma ve depolama aşamasında doğrudan temasla olmayan gıda ürünü olarak açıklamışlardır (Alagöz ve Demirel, 2017, s. 452). Ürünün sadece üretim aşaması değil, depolama ve taşıma süreçleri de helal kavramını etkilediğinden azami dikkat gerekmektedir. Helal gıdanın müşteriye ulaşıncaya kadar geçtiği süreçlerin kontrolü helal lojistik ile mümkün görülmektedir. Helal lojistik, geleneksel lojistik faaliyetlerin İslami kurallar ve helal gayesi ışığında düzenlenmesi ve uygulanmasını kapsamaktadır. Tüm lojistik faaliyetlerde yapılan işlemler gözden geçirilmeli ve helal gıdanın helallliğini şüpheye düşürecek hiçbir durumla karşılaşmaması sağlanmalıdır. Helal gıda sektörü, küresel gıda sektörünün yaklaşık %20'sini oluşturmaktadır. Türkiye'de ortalama 15 milyar dolara yaklaşan helal gıda pazarı her yıl %100 büyümektedir (Aslan ve Aslan, 2018, s. 2932). Helal gıda, helal sektöründe büyük bir yere sahip olsa da ilaç, turizm, kozmetik, tekstil, iletişim ve lojistik gibi sektörler de helal sektöründe paya sahiptir.

İslam kurallarında helal ve haram gıdalar açıkça ifade edilmiş olsa da günümüzde gıda endüstrisinin ulaştığı teknolojik seviye, tüketicilerin satın alma gücünün artması ve uluslararası sınırların şeffaflaşarak ticaret faaliyetlerinin artması helal gıdaların tespitini geçmişe nazaran daha karışık bir hale getirmiştir. Perakende satılan ürünlerin helal olup olmadığını anlamak için ürünlerin içeriğine ve üretim koşullarına dair detaylı bilgiye sahip olmak gerekmektedir. Tüketicilerin bu bilgilere sahip olması ya da sahip oldukları bilgiyi yorumlaması zor olacağından bu konuda yetkili kurumların verdiği bilgilere güvenmektedirler.

TÜRKİYE'DE HELAL SEKTÖRÜ VE HELAL LOJİSTİK

Türkiye’de, halkın çoğunluğunun Müslüman olması nedeniyle uzun yıllar iç ticarete helal sertifikasına ve helal kontrollere ihtiyaç duyulmamıştır. Müşteriler işletmelerle güvene dayalı ilişki kurmuş ve helal ürün sattıklarına inanarak bir sertifika talep etmemişlerdir. Ancak ilerleyen zamanlarda ithal ürünlerin pazarda yerini almasıyla müşterilerin ürünlerin helalliğine ilişkin şüpheleri artmış ve satıcılardan onay talep etmişlerdir. Ürünlerin helalliğinin onaylanmasına ilişkin taleplerin karşılanması için başlangıçta bölgesel hizmet veren topluluklar, dernekler ve vakıflar kurulmuştur (Derin & Türk, 2016, s. 88; Özbay ve Cebeci, 2019, ss. 252-253). Bu kurumlar uluslararası standartları temel alarak kendi şartlarını oluşturmuş ve ürünlere helal sertifikası vermeye başlamıştır. Sürecin başlangıç dönemlerinde kamu otoritelerinin çözüm getirmekte gecikmiş olması kurumları bu konuda önlem almaya yönlendirmiştir.

Türkiye’de helal sertifikalandırma süreçlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte öne çıkan bazı kurumlar bulunmaktadır. Bu kurumlardan ilki Türk Standartları Enstitüsü (TSE)’dür. TSE’nin faaliyetleri 2011 yılına dayanmaktadır. Uluslararası konferanslarda helal gıda standardı oluşturulması konusunun dile getirilmesiyle TSE yetkilileri alanda yapılan çalışmaları inceleyerek ilk helal belgelendirme çalışmalarını yapmıştır. TSE, Uluslararası Standardizasyon Kuruluşu (ISO) ve diğer bazı Avrupa standart komiteleri tarafından yayımlanan standartların birleşimlerini kendilerince yorumlayarak adapte bir Türk Standardı oluşturmuştur, daha sonra İslam Ülkeleri Standardizasyon ve Metroloji Enstitüsü (SMIIC) tarafından yayınlanan TS OIC/SMIIC 1: 2011 Helal Gıda Genel Kılavuzu Standartları’nda belirtilen şartların eklenmesiyle de genişletilmiştir. Günümüzde TSE’den helal sertifikası almış birçok işletme bulunsa da bu işletmeler arasında helal lojistik hizmeti veren bir lojistik işletmesi bulunmamaktadır (Derin & Türk, 2016, ss. 88-89; TSE, 2021).

Ülkemizde resmi kuruluşlarca kurulmuş bir diğer kurum ise Helal Akreditasyon Kurumu (HAK)’tır. HAK’ın başlıca amacı uluslararası alanda da önemli bir eksik olan akreditasyon ihtiyacını gidermektir. HAK ülkemizde helal akreditasyon hizmeti sunma yetkisine sahip tek kurumdur. Helal belgesi verme yetkisi bulunan kurumlar, HAK çatısı altında toplanarak, denetlenerek ve akredite olmaktadır (HAK, 2021). Günümüzde helal belgelendirme kuruluşlarının en büyük sorunlarından biri de akreditasyon sağlanamamasıdır. Helal belgesi verme yetkisine sahip birçok kurum bulunuyor olmasına rağmen çok azının birbiriyle akreditasyona sahip olması dolayısıyla sektörde karışıklıklar yaşanmaktadır. Özellikle ülkemizde helal sertifikası verilen işletme sayısına bakıldığında en çok sertifika veren iki kurumun arasında akreditasyon olmadığı görülmüştür. Bu ikilik işletmeler için soruna neden olmaktadır. Kimi işletmeler birden fazla kurumdan sertifika alarak müşterilerine hizmet vermektedir.

Türkiye’de gönüllüler tarafından kurulan ve helal belgelendirme hizmeti veren birçok kurum bulunmaktadır. Bu kurumlardan biri olan Gıda ve İhtiyaç Maddeleri Denetleme ve Sertifikalama Araştırmaları Derneği (GİMDES), yaptığı çalışmalarla ve verdiği sertifikalarla önde gelen kurumlardandır. 2003 yılından beri helal konusunda halkı bilinçlendirmek için çalışmalar yapan dernek,

Uluslararası Helal Konseyi (WHC) gibi topluluklarla akreditasyon sağlayarak belgelendirme çalışmalarını kapsamlı hale getirmiştir. (gimdes.org; Şahingöz & Onur, 2017, s. 78). Dernek lojistik alanında da belgelendirme çalışmaları yapmaktadır. Helal hizmet sertifikasına sahip tek lojistik işletmesi sertifikasını GİMDES'ten almıştır.

Türkiye'de hizmet veren Netlog Lojistik, 2013 yılında GİMDES helal lojistik sertifikası olarak Ülkemizde bu sertifikaya sahip tek lojistik işletmesi olmuştur. Sertifikasını depolama hizmetleri için alan işletmenin İstanbul ve İstanbul çevresinde helal depolama hizmeti verdiği üç deposu bulunmaktadır. Müşterilerinin talebi üzerine sertifika almış olsalar da, işletmeden 2017 yılına kadar alınan verilere göre 4847 aktif müşterileri olmasına rağmen helal lojistik hizmeti talep eden bir müşteri olmamıştır (Özispa & Sürücü, 2017, s. 167-169). İşletmenin helal lojistik hizmetlerini pazarlayamaması ve potansiyel müşterilerinin sertifika hakkında bilgisizliği işletmenin sertifikalarını değerlendirememelerine neden olmuştur. İnternette araştırıldığında işletmenin helal lojistik hizmetlerine ilişkin tanıtım faaliyetlerine rastlanılamamıştır. Bunun yanı sıra işletmenin sadece depolama alanında sertifika sahibi olması bir eksiklik olarak görülmektedir. Helal lojistik bir bütün olarak düşünülmesi ve diğer lojistik faaliyetlerle de desteklenmelidir. Sadece depolama alanında sertifika sahibi olunması helal bütünlüğün bozulduğunu düşündürmektedir. İkinci bir unsur ise müşterilerin ilgisizliği olarak görülmektedir. Helal lojistik uluslararası alanda çokça talep edilen bir hizmet olsa da ülkemizde aynı talep seviyesini yakalayamamıştır. Müşterilerin talep etmeyişi tedarikçilerin de helal sertifikasını gereksiz görmesine neden olmuştur. Helal lojistik sertifikası talep eden ülkelerle ticaret yapan işletmeler, o ülkelerde geçerli sertifikaları alarak yabancı müşterilerinin talebini karşılıyor olsa da bu durum ülkemizde helal lojistik sektörünün gelişmesini olumsuz anlamda etkilemektedir.

Uluslararası anlamda helal sertifikasyonu hareketleri Müslüman nüfusunun az bulunduğu ülkelerde yaşayan Müslümanların talepleriyle başladığı düşünüldüğünde bilinçli müşterilerin talepleri sektörü yönlendiren birinci etken olarak görülmektedir (Kadir, Rasi, Omar, & Manap, 2016, s. 3). Ülkemizde de sektörün müşterilerin talebiyle hareketleneceği düşünülmektedir. Ancak bilinçli müşterilerin sayısının da ülkemizde düşük olduğu düşünülmektedir. Müşterilerin süreçleri tam olarak anlayamamaları da helal lojistik belgelendirmesi süreçlerinde yanlış yönlendirilmelerini kolaylaştırmaktadır. Konuyla ilgili olarak geniş çaplı tanıtım ve bilgilendirme çalışmalarının yapılmasına ihtiyaç vardır.

Sektörde genel olarak helalin ne demek olduğu ve neleri kapsadığı hakkında kafa karışıklıkları bulunmaktadır. Bunu özellikle tükettikleri ürünün %100 helal olup olmadığını bilmeyen ya da sorgulamayan Müslüman tüketicilerden anlamak mümkündür (Kadir, Rasi, Omar, & Manap, 2016 s. 3). Helal belgesi denildiğinde belgenin neleri kapsadığı ya da hangi süreçleri içerdiği bilinmediğinden ve tüm kurumlar için belli bir standart getirilmemiş olması bu karışıklığı daha da büyütmektedir.

MALEZYA VE HELAL LOJİSTİK

Günümüzde helal sertifikasyon alanında büyük gelişmeler sağlayan ve en iyi hizmeti veren ülke olarak Malezya gösterilmektedir. Malezya’da hem özel kurumlar hem de devlet destekli kuruluşlar helal alanında birçok çalışma yürütmektedir. Helal sertifikasyon alanında da diğer ülkeler için bir örnek teşkil edecek çalışmaları vardır. Malezya’da helal sektörünün gelişmesi doğal bir süreç olarak ortaya çıkmıştır. Bir Güneydoğu Asya ülkesi olan Malezya’nın resmi dini İslam’dır. Ülkede yaşayan Müslümanların oranı diğer dinlere göre daha yüksektir. Bu açıdan bakıldığında farklı dinlerin ve kültürlerin yaşandığı bir ülke olarak göze çarpmaktadır. Bu nedenle Malezya’da yaşayan Müslümanlar hem ülke içinde üretilen hem de ithal edilen gıda, kozmetik ilaç gibi ürünlere karşı şüpheli yaklaşmaktadırlar. (Fındık, 2019, s. 84). Malezya’da helal belgelendirme işlemlerinin ciddi bir şekilde yürütülmesi, konunun Malezya İkinci Endüstri Planı’nda ele alınmasıyla başlamıştır (Fathi, Zailani, Iranmanesh, & Kanapathy, 2015). Belgelendirme çalışmalarına devletin de dâhil olması süreçlerin daha hızlı ve etkili ilerlemesini sağlamıştır. Kanaatimize göre Malezya nüfusunun önemli bir kısmının gayri Müslimlerden oluşması, genel olarak bakıldığında bu kesimlerin üretim ve ticarete nüfuslarından çok daha büyük bir nüfuzla sahip olmaları, toplumun nüfus olarak daha büyük kısmını oluşturan Müslüman Malezyalıları nezdinde dikkatli olunmasını gerektirdiğinden sektör bu ülkede diğer ülkelere nazaran daha önce ve hızlı bir gelişme göstermiştir.

Malezya’da helal lojistik alanında hizmet veren işletmeler için JAKIM belli çalışmalar yürütmektedir. JAKIM, helal belgelendirme sürecinde uluslararası standartların sağlanması konusunda öncü olmuş bir kurumdur. JAKIM’in 43 ülkede hizmet veren 75 kuruluşla akreditasyonu bulunmaktadır. Kurum tarafından oluşturulan iki farklı helal standardı bulunmaktadır. Bu standart, Malezya Standart Departmanı tarafından hazırlanmıştır ve JAKIM ile Malezya Endüstriyel Araştırmalar ve Standartlar Enstitüsü tarafından sertifikalandırılmaktadır. Malezya helal lojistik alanında da geliştirdiği standartlarla diğer kurumlara örnek olmaktadır. Geçerliliği olan sertifikalara baktığımızda kaynak olarak kullanılan standartların Malezya’da geliştirildiği görülmektedir (GİMDES, 2021; SMIIC, 2021).

Malezya’daki Müslüman nüfusun oranı diğer İİT üyesi ülkelerle kıyaslandığında düşük olsa da Malezya, öncelikle Asya bölgesinde daha sonra ise tüm dünya çapında helal merkezi olmayı hedeflemektedir. Malezya, coğrafi konumunu da iyi değerlendirmesiyle birlikte lojistik sektöründe yaptığı yatırımlarla etkili lojistik hizmeti vermektedir. Ülkedeki gelecek vaat eden lojistik sektörü helal lojistik faaliyetlerini de olumlu etkilemektedir. Konuya ilişkin düzenlenen kongreler ve konferanslarla hem lojistik sektöründe çalışanların hem de müşterilerin bilinçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Malezya’da lojistik faaliyetleri kapsayan helal hizmetleri sunan işletmelerin yanı sıra temizlik ve elleçleme gibi destek faaliyetleri için de helal hizmet sunan işletmeler bulunmaktadır.

HELAL LOJİSTİK SEKTÖRÜ AÇISINDAN MALEZYA VE TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI

Malezya'nın helal lojistik alanında uzun yıllardır çalışmalar yapıyor olması, ülkeyi bu konuda tecrübeli kılmıştır. Türkiye'de ise hem helal sertifikalandırma hem de helal lojistik alanında yapılan çalışmalar çok eskiye dayanmamaktadır. Bu anlamda helal lojistik süreçlerini iyi yöneten örnek ülke Malezya ile bu alanda çalışmalara yeni başlamış Türkiye'nin kıyaslamasının yapılması Ülkemizde geliştirilmesi gereken noktaların rahatça görülmesini sağlayacaktır.

Malezya'da helal sertifikaların verilmesi ve sonrasında denetlenmesi hususunda özellikle devlet kurumları başta gelmektedir. Helal belgesi almak isteyen herkes sıkı ve kapsamlı bir prosedür dizisinden geçmektedir. Başvuru yapan işletmeler alanında yetkili kişilerce denetlenerek değerlendirilir. Ayrıca belge almaya hak kazanan ürünlerin helal kontrolleri seçilmiş devlet laboratuvarlarında yapılmaktadır (Aslan ve Aslan, 2018, s. 2934). Ülkemizde de TSE ve HAK gibi devlet destekli helal belgelendirme ve akreditasyon kurumları bulunsa da bu kurumların etkinliği istenen düzeyde sağlanamamaktadır.

Malezya'da devlet tarafından yetkilendirilen belgelendirme işlemini yapan ülkemizde çok sayıda kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşların her birinin farklı standartları kullanması nedeniyle akreditasyonu bulunmayan ve birbirini tanımayan kuruluşlar da vardır. Malezya hükümeti ülkede kullanılan helal belgelerini tek çatı altında toplamaya çalışarak oluşan karışıklığı engellemek adına adımlar atmıştır. Ülkemizde de bu çalışmaların benzeri olarak HAK bulunmaktadır. Sertifikasyon kurumlarının akredite edilmesi yaşanacak ikilikleri olabildiğince azaltacaktır. Ancak sektördeki uygulamalara baktığımızda ülkemizde en çok helal sertifikası veren iki kurum olan TSE ve GİMDES'in akreditasyonu bulunmamaktadır.

Malezya, uzun yıllardır helal ürün ticaretine yönelik çalışmalar yapan bir ülke olarak bilinmektedir. Bu anlamda helal ürün ticaretini geliştirmesi ve ülkenin helal merkezi olarak konumlandırılması için devlet kalkınma planlarında helal ticareti kapsayan maddeler bulunmaktadır. Helal ürünlerin ticaretinde ve lojistiğinde vergi muafiyeti ve çift vergi indirimi gibi teşviklerle lojistik işletmeleri helal lojistiğe yönlendirilmektedir (Talib, Abu, Zulfakar, & Jeeva, 2014, ss. 121-122).

Malezya'nın Müslüman ülkeler arasındaki itibarı ve ikili ilişkileri ülkenin imajının gelişmesini ve helal ürün ticaretinde güvenilirliğinin artmasını sağlamıştır. Bu vesileyle Malezya öncelikle Asya'daki komşu ülkelerin daha sonra da tüm dünyanın helal ticaretinde dikkatini çekmiştir (Talib & Hamid, 2014, ss. 327-328). Malezya yaptığı anlaşmalar ile Nestlé gibi küresel işletmelerin helal sertifikalı ürünlerini ürettiği merkez konumuna gelmiştir. Nestlé, Malezya'da kurmuş olduğu çok sayıda fabrikalarına ürettiği helal gıdaları Malezya'dan tüm dünyaya dağıtmaktadır (Nestle, 2021). Ülkemizin uluslararası tanınırlığa ve güvene sahip markalarından olan Ülker ve Eti'nin helal sertifikası bulunmamaktadır. Sitelerini incelediğimizde helal kurallara uygun olarak üretim yaptıklarını ifade etseler de bu üretimin helal sertifikalarıyla desteklenmiyor oluşu hem iç pazarda hem de küresel boyutta müşterilerde

güvensizliğe neden olmaktadır (Yıldız Holding, 2021). Bu gibi büyük işletmelerin günümüz şartlarında verdikleri hizmetleri sertifikalarla onaylatmaları beklenmektedir.

Malezya’da bölgesel helal hizmet veren küçük lojistik işletmelerinin yanı sıra uluslararası lojistik işletmeleri de helal hizmet vermektedir. Bunlardan biri olan Uluslararası lojistik işletmesi DB Schenker’in Malezya şubesi JAKIM helal lojistik belgesine sahiptir. Müşterilerine depolama ve taşıma süreçlerinde helal sertifikalı hizmet vermektedir (DB Schenker, 2017). Helal lojistik hizmetini aktif şekilde veren lojistik işletmelerinin çoğunlukla Malezya’da hizmete geçtiği görülmektedir. Malezya’daki lojistik terminallerde de helal lojistik hassasiyeti sürdürülmektedir. Helal ürünlerde karışmanın ve bozulmanın en çok yaşandığı süreç olan terminal süreçlerinin yapılabilmesi için Malezya’da Northport Limanı gibi helal ürün ticaretine özel limanlar tahsis edilmiştir (Northport, 2013). Tüm bunlara bakıldığında Malezya helal merkezi olma hedeflerini gerçekleştirmek üzere her alanda helal çalışmaları yaparak topyekûn bir süreç oluşturmanın gerektiğinin farkında olduğu söylenebilmektedir.

Türkiye’ye baktığımızda helal lojistik hizmeti veren tek işletme olduğu görülmektedir. Netlog Lojistik depolama alanında helal sertifikasına sahiptir. Bunun dışında THY gibi uluslararası alanda marka değerine sahip işletmelerimizle yapılan görüşmeler sonucunda helal lojistik sertifikasına sahip olmadıkları öğrenilmiştir (Ustabaş, 2021). Türkiye coğrafi konumu ve siyasi ilişkileri itibariyle helal merkezi olmaya en uygun ülkelerden birisidir. Ancak Ülkemizde yapılan çalışmalar incelendiğinde kapsamlı bir helal ürün lojistik uygulamasına rastlanamamıştır. Bu nedenle Ülkemizin gerekli yatırımları ve tanıtımları yaparak sektördeki öncü işletmelerimiz aracılığıyla potansiyel fırsatları değerlendirip pazarda yerini geç olmadan alması gerekmektedir.

Malezya’da helal lojistik uygulamaları akademik araştırmalarla da desteklenmektedir. Literatüre bakıldığında helal lojistik alanında yapılan çalışmaların büyük bir kısmının Malezya’da yapıldığı ya da Malezya’daki verilerin kullanıldığı görülmektedir. Farklı dallardan araştırmacıların Malezya’da helal lojistik konusunu incelemesi ve çalışma yapması ülkenin gelecek planlarını da olumlu etkileyecektir. Ülkemizde helal gıda konusunda yapılan birçok çalışma olsa da helal lojistik konusunda yapılan çalışmalar çok azdır. Müşterilerin ve işletme yöneticilerin bilinçlenmesi için bu tip çalışmalar teşvik edilmeli ve Ülkemizde üniversitelerin gıda mühendisliği bölümlerinin müfredatına seçmeli de olsa helal gıda konusu dâhil edilmelidir.

TÜRKİYE’NİN HELAL LOJİSTİK POTANSİYELİ

Türkiye’nin uluslararası ticarete en büyük avantajlarından biri coğrafi konumu olarak belirtilmektedir. Türkiye, Asya ve Avrupa kıtasındaki ülkeler arasında bir köprü görevi görmektedir. Helal ürünlerin ticareti sırasında da bu avantaj değerlendirilmelidir. Lojistik danışmanı Kaya’nın belirttiği gibi Türkiye’nin coğrafi konumu ve altyapısı Avrupa, Asya ve Afrika kıtasındaki ülkelerle ticaretini kolaylaştırdığı için helal ürünlerin dağıtımı kolaylıkla sağlanabilecektir. Türkiye coğrafi konumu,

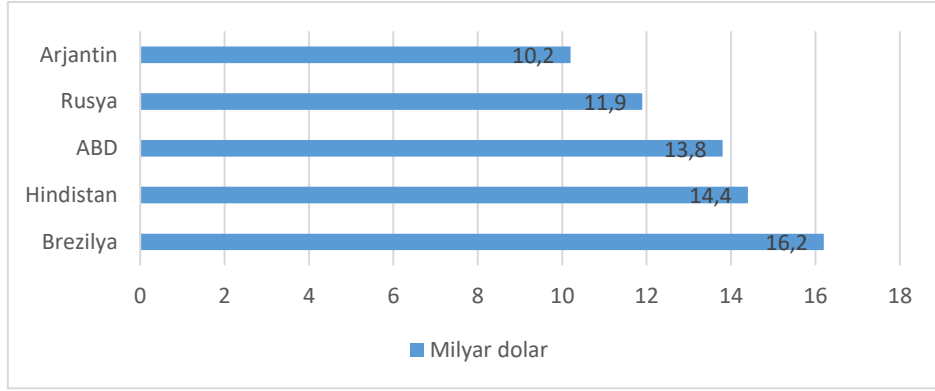
altyapısı ve bilgi birikimiyle helal pazarının %40'ına üretim ve lojistik hizmeti verebilecek bir kapasiteye sahiptir (Kaya, 2015). Bu kapasitenin kullanımı Türkiye'de yapılacak yatırımlar sonucunda helal ürün üretimi ve ticareti ile mümkün olacaktır. Özellikle Avrupa'da oluşan helal ürün ve helal lojistik talebi Ülkemiz için bir fırsat yaratmaktadır. Ülkemizde yapılacak üretim ile hem tedarikçi hem de diğer ülkelerle kurulan ticari ilişkiler sayesinde aracı ülke konumunda olunabilecektir. Türkiye, İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)'nda aktif üyelerden biri olması ile helal pazarının büyük çoğunluğunu oluşturan ülkelerle de ikili ilişkiler kurma fırsatına sahiptir. Bu fırsatlar değerlendirildiğinde Ülkemizin ekonomik potansiyellerinin fazla olacağı düşünülmektedir.

Helal lojistik süreçlerinde temizlik ve elleçleme gibi destek faaliyetler de diğer faaliyetler kadar aktif kullanılmaktadır. Helal lojistik süreçlerinde kullanılacak ekipmanların ve konteynerlerin temizliğinin yapılması için Malezya ve Endonezya gibi ülkelerde özel temizlik işletmeleri kurulmuştur. Bu işletmeler 3PL işletmeleri olarak hizmet vererek lojistik işletmeleri adına temizlik faaliyetlerini yürütmektedirler (Ahmad & Shariff, 2016, s. 32). Ülkemizde böyle bir hizmet veren işletme henüz bulunmasa da gelecek vadeden bir sektör olduğu açıktır.

Küresel birçok gıda ve lojistik işletmesi helal sertifikalı hizmet vermektedir. Ülkemizde ise müşterilerin talep eksikliğinin de etkisiyle helal sertifikalı hizmet veren büyük gıda işletmesi sayısı çok azdır. Sertifika sahibi olan işletmeler de sertifikalarını helal üretimi kapsayacak şekilde almıştır. Lojistik süreçleri kapsayan sertifika sahibi büyük gıda işletmesi sayısı yok denecek kadar azdır. Geçmiş yıllarda uluslararası ticaret bu kadar hayatımızın içinde değilken işletmeler ve müşteriler arasında güvene dayalı bir ticaret bulunmaktaydı (Tieman, 2011, ss. 188-189). İşletmelerin müşterilere ürünlerinin helal olduğunu söylemesi müşteriler için yeterli görülmekteydi. Ancak günümüzde bu uygulama yetersiz kalmaktadır. Özellikle uluslararası alanda hizmet vermek isteyen işletmelerin uygun helal sertifikalarına yönelerek geç olmadan sertifikalarını temin etmesi gerekmektedir.

Malezya'da helal sektörünü geliştirmek ve yatırımları teşvik etmek amacıyla Halal Development Corporation (HDC) kurulmuştur. HDC çatısı altında Malezya helal sektörüne yönelik birçok çalışma yapılmaktadır. Bu çalışmalardan biri olan Halal Park, lojistik köylerin sistemiyle çalışmaktadır. Helal sektöründe sunulabilecek her türlü ürünün ve hizmetin lojistik süreçlerinin tamamı helal parklarda yapılarak müşterilere ulaştırılması sağlanmaktadır. Helal parklar ile her türlü çevresel koşula karşı hassas olan helal ürünlerin helalliğinin bozulmadan ve haram ürünlerle temas etmeden müşteriye ulaştırılması amaçlanmaktadır. Helal parklar sürdürülebilirlik ve yeşil lojistik anlayışına göre tasarlanmıştır. Park içerisinde yer alan işletmeler birbirleriyle ticari bağlantılar kurarak ve pazarlama faaliyetlerini de park içerisinde gerçekleştirmektedirler. Malezya'da 14 farklı noktada helal parklar bulunmaktadır. Bu parkların taşıma yollarına ve terminallere yakınlığı gözetilerek helal lojistik süreçlerinin de kolaylaşması sağlanmıştır. Helal parklarda 40 çok uluslu işletme ile 200 yerel işletme hizmet vermektedir. Uluslararası gıda işletmeleri de helal parklarda tesis kurmuştur. Gıda ve lojistik işletmelerinin yanı sıra kozmetik, kişisel bakım ve ilaç gibi sektörlerde hizmet veren işletmeler de park

içerisinde bulunmaktadır. Bu ve bunun gibi yatırımlar ile Malezya helal sektörünü geliştirmeye ve hizmet vermeye devam etmektedir. Malezya'nın ekonomik verilerine baktığımızda 2017 yılında alınan verilere göre Malezya'daki helal endüstrisi Malezya'nın gayri safi yurtiçi hasılasının %7,5'ine katkıda bulunmaktadır (HDC, 2021.; Mujar & Hassan, 2014, s. 12). Bu durumu ülkemiz için yorumladığımızda sayısı giderek artan lojistik köylerin belli bir sektöre hizmet edecek şekilde geliştirmesi yerli ve yabancı yatırımcıların ilgisini çekecektir. Ülkemizde helal sektöründe hizmet veren birçok küçük işletme bulunmaktadır. Bu işletmelerin belli bir bölgede kümelenmesi hem aralarında kurdukları iletişimi güçlendirecek hem de helal lojistikte yaşanan bulaşma ve haram ürünlerle karışması riskinin ortadan kalkmasını sağlayacaktır.

Şekil 1. İT ülkelerine en çok helal gıda ihrac eden beş ülke (2019)

Kaynak: DinarStandard, *State of the Global Islamic Economy Report 2020/21*, Dubai

Yukarıda Şekil 1'de İT üyesi ülkelerin en çok helal gıda ithal ettiği beş ülke verilmiştir. Beş ülke içerisinde Müslüman nüfusun %50'nin üzerinde olduğu bir ülke bulunmamaktadır. Buna rağmen helal gıda üreticisi ve ihracatçısı konumuna gelebilmişlerdir. Özellikle Hindistan coğrafi konumunu iyi değerlendiren ülke olmuştur. En büyük helal gıda pazarına sahip Endonezya, Bangladeş ve Pakistan (DinarStandart, 2020) gibi ülkelere yakın olmasıyla bu ülkelerin ihtiyaçlarını fark ederek en büyük helal gıda ihracatçısı konumuna gelmiştir. Ülkemizin de Avrupa'daki ülkelerin tedarikçisi olmak gibi bir potansiyeli vardır. Bu potansiyelin iyi değerlendirilmesi takdirinde ülkemizi de bu listede görmek mümkün olacaktır.

SONUÇ

Helal pazarı gün geçtikçe büyüyen ve dikkat çeken bir sektördür. Sektörün büyük bir kapsayan helal gıda pazarının yanı sıra ilaç, kozmetik, tekstil ve lojistik gibi pazarlarda da helal hizmet verilmektedir. Helal lojistik, helal gıdaların müşteriye ulaşıncaya kadar geçtiği süreçte helalliğinin şüpheye düşmeden korunarak helal ürünlerin lojistik faaliyetlerinin gerçekleştirilmesini içermektedir. Yeni oluşmaya başlayan bir sektör olması itibarıyla de fırsatlar ve yapılması gerekenler oldukça fazladır. Bu fırsatları fark eden ülkeler gerekli adımları atarak sektörde adını duyurmaya başlamıştır. Bu ülkelerden biri de Malezya'dır. Malezya, hem İslami kurallar çerçevesinde geliştirdiği helal lojistik standartlarıyla hem de

yaptığı uygulamalarla sektöre yön veren öncü ülkelerdendir. Türkiye gibi helal sektörüne yeni giriş yapmış ve helal lojistik faaliyetlerine henüz başlamamış ülkeler, Malezya gibi ülkelerin çalışmalarını takip ederek gelişme gösterebilecektir. Bu çalışmada helal lojistik kavramı açıklanarak Malezya'nın sektördeki konumu ve bu konuma gelebilmek için yaptığı çalışmalar anlatılmıştır. Daha sonra sektörde gelişmekte olan ülke konumundaki Türkiye'nin helal gıda ve helal lojistik sektöründe yaptığı çalışmalardan bahsedilerek Malezya ile kıyaslaması yapılmıştır. Son olarak helal lojistik sektörünün Türkiye ekonomisine sağlayacağı yararlarından bahsedilmiştir.

Helal lojistik sektörü Ülkemiz için çok yeni bir sektördür. Ülkemizde yapılan çalışmalar küresel helal pazarı için yeterli değildir. Müşterilerin bilgisizliği ve ilgisizliği nedeniyle helal lojistik talepleri de azdır. Talep yetersizliği işletmeleri helal lojistik sertifikası almaktan uzaklaştırarak işletmelerin de ilgisiz davranmasına neden olmaktadır. Müşterilerin bilinçlendirilmesi için çalışmalar yapılmalı ve işletmeler helal lojistik sertifikası için teşvik edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, N., & Shariff, S. M. (2016). Challenges on sertu cleansing in halal logistics. *Journal of Applied Enviromental and Biological Sciences*, 6(11), 31-69.
- Alagöz, S. B., & Demirel, E. (2017). Helal gıda sertifikalı ürünlerin tüketici davranışları üzerine etkisi: Konya ili üzerinde bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(28), 451-472.
- Aslan, H., & Aslan, İ. (2018). Helal gıda sektörü: Malezya ve Türkiye karşılaştırması. *1. Uluslararası Battalgazi Multi Disipliner Çalışmalar Kongresi*, 2930-2939. www.iksadkongre.org adresinden alındı.
- Boran, M. (2015). *Hanefi mezhebinde yiyecek ve içeceklerde helallik ve haramlık ölçüleri*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- DB Schenker. (2017, Eylül). *DB Schenker in Malaysia receives JAKIM halal certification*. 2021 tarihinde DB Schenker Web sitesi: <https://www.dbschenker.com/global/about/press/db-schenker-in-malaysia-receives-jakim-halal-certification-375628>.
- Derin, N., & Türk, M. (2016). Helal gıda perakendecilerinin pazarlamaya dönük problemleri ve çözüm önerileri. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 7(2).
- DinarStandart. (2020). *State of global Islamic economy report*. Şubat 2021 tarihinde Salaam Gateway: <https://cdn.salaamgateway.com/reports/pdf/2df5b5106072e6319d06888481e8faf3e3297e09.pdf>.
- Fathi, E., Zailani, S., Iranmanesh, M., & Kanapathy, K. (2015). Drivers of consumers' willingness to pay for halal logistics. *British Food Journal*, 118(2), 464-479.
- Fındık, M. A. (2019). Malezya'nın helal gıda sertifikasyonundaki rolü. *Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 82-104.
- GİMDES. (2021, Şubat). GİMDES helal ürünlerin lojistiği hakkında genel şartname.
- HAK, (2021). <https://www.hak.gov.tr/kurumsal/hakkimizda>, Erişim Tarihi, 01.05.2021.
- HDC. (2021). *Halal Parks*. HDC: <https://www.hdcglobal.com/halal-parks/>.
- Kadir, M. H., Rasi, R. Z., Omar, S. S., & Manap, Z. I. (2016). Halal supply chain management streamlined practices: Issues and challenges. *International Engineering Research and Innovation Symposium*. doi:10.1088/1757-899X/160/1/012070.
- Kaya, O. (2015). *Helal Lojistik, Türkiye için bir fırsat olabilir mi?* 2021 tarihinde Lojiport Web Sitesi: <https://www.lojiport.com/helal-lojistik-turkiye-icin-bir-firsat-olabilir-mi-91441h.htm>.
- Mujar, N. A., & Hassan, N. (2014). The economics of halal industry. *Seminar UICW 2014*.
- Nestle. (2021). *Nestlé Malaysia: Halal Fast Facts*. Şubat 2021 tarihinde Nestle Malezya Web Sitesi: <https://www.nestle.com.my/csv/halal-fast-facts>.
- Northport. (2013). *Background*. 2021 tarihinde Northport Web Sitesi: <https://www.northport.com.my/npv2/halal.html>.

- Özbay, G., ve Cebeci, T. (2019). Türkiye'deki uluslararası fast food zincir işletmelerin helal gıda sertifikasyon düzeyleri üzerine bir araştırma. *2 International Halal Tourism Congress*, (s. 250-260). Antalya.
- Özispa, N., & Sürücü, E. (2017). Türkiye'de helal lojistik uygulamaları: Bir vaka analiz. *The International New Issues In Social Sciences* (5), 159-174.
- SMIIC. (2021). *SMIIC Standards*. Mart 2021 tarihinde SMIIC Web Sitesi: <https://www.smiic.org/en/standards>.
- Şahingöz, S. A., & Onur, M. (2017). Tüketicilerin helal gıda algıları ve tercihleri. *1. International Halal Tourism Congress*, 276-285.
- Talib, M. S., & Hamid, A. B. (2014). Halal logistics in Malaysia: A SWOT analysis. *Journal of Islamic Marketing*, 5(3), 322-343.
- Talib, M. S., A. B., Zulfakar, M. H., & Jeeva, A. S. (2014). Halal logistics PEST analysis: The Malaysia perspectives. *Asian Social Science*, 10(14), 119-131.
- TSE, (2021). <https://www.tse.org.tr/Sablon?ParentID=2355&TempID=44>, Erişim Tarihi, 01.05.2021.
- Tieman, M. (2011). The application of halal in supply chain management: In-depth interviews. *Journal of Islamic Marketing*, 2(2), 186-195.
- Ustabaş, O. (2021, Mart 12). Turkish Cargo'nun Helal Lojistik Faaliyetleri. (B. Doğaner, Röportaj Yapan)
- Yıldız Holding. (2021). *Gıda Güvenliği Kurulu*. Mayıs 2021 tarihinde Yıldız Holding Web Sitesi: <https://www.yildizholding.com.tr/yarinlar-icin/gida-guvenligi-kurulu/>.